

بررسی تأثیر زبان سمنانی بر میانگین طول گفته فارسی کودکان ۶ ساله طبیعی آمادگی‌های وابسته به آموزش و پرورش سمنان

زهرا افتخاری* (M.Sc)، علی سعداللهی (M.Sc)، فاطمه کسبی (M.Sc)
دانشگاه علوم پزشکی سمنان، دانشکده توان‌بخشی، گروه گفتار درمانی

چکیده

سابقه و هدف: پیرامون معایب و مزایای دوزبانگی، تحقیقات نتایج متناقضی را به همراه داشته است. برخی از آن‌ها حاکی از مهارت‌های زبانی و شناختی محدودتر در کودکان دوزبانه هستند، که البته این تأثیر به میزان شباهت دو زبان نیز بستگی دارد. با توجه به این که در کشور ما کودکان دو زبانه در بدو ورود به مدرسه مجبور به حل مسائل به زبان فارسی هستند، هرگاه در درک مطالب به زبان فارسی یا بیان ذهنیات خود در قالب این زبان مشکل داشته باشند در معرض خطر افت تحصیلی، کاهش فرصت‌های تحصیلی و ترک تحصیل قرار می‌گیرند؛ بنابراین انجام تحقیقات گسترده در رابطه با توانش‌های زبانی کودکان دوزبانه در رابطه با زبان فارسی ضروری به نظر می‌رسد. در تحقیق حاضر سعی شده است که چگونگی تأثیر زبان سمنانی بر میانگین طول گفته (Mean length of utterance (MLU)) که یکی از شاخص‌های مهم رشد زبان می‌باشد در گفتار فارسی کودکان دوزبانه (سمنانی-فارسی) مورد بررسی قرار گیرد. برخی تحقیقات انجام شده نشان می‌دهند کودکان دوزبانه توانایی‌های زبانی ضعیف‌تری نسبت به کودکان تک‌زبانه دارند. از سوی دیگر زبان‌ها به گونه متفاوتی بر رشد زبان مادری و زبان دوم اثر می‌گذارند. هدف از این تحقیق بررسی تأثیر زبان سمنانی بر میانگین طول گفته (به عنوان یکی از شاخص‌های رشد زبان) گفتار فارسی کودکان دوزبانه (سمنانی-فارسی) می‌باشد.

مواد و روش‌ها: این تحقیق به صورت تحلیلی و مقطعی در ۱۴ آمادگی وابسته به آموزش و پرورش سمنان انجام شد. ۵۷۶ آزمودنی به طور تصادفی انتخاب شدند. پرسش‌نامه تحقیق در اختیار والدین کودکانی قرار گرفت که در یادگیری فعالیت‌های آموزشی، مشکل نداشتند. پس از جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها، افرادی که مشکلات شنیداری داشتند حذف گردیدند و سپس ۳۰ کودک دوزبانه به طور تصادفی و ۳۰ کودک تک‌زبانه فارسی به طریق انتخابی جدا شدند و در آزمون توصیف تصاویر و پاسخ‌گویی به سؤالات شرکت نمودند.

یافته‌ها: میانگین MLU در کودکان تک‌زبانه و دوزبانه به لحاظ آماری تفاوت معنی‌دار ندارد. میانگین MLU (بر حسب تک‌واژه و واژه) در گفتار (توصیفی و آزاد) پسران دوزبانه بیش‌تر از پسران تک‌زبانه است. میانگین MLU (بر حسب تک‌واژه و واژه) در گفتار (توصیفی و آزاد) دختران دوزبانه کم‌تر از دختران تک‌زبانه است.

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌های فوق به نظر می‌رسد، یادگیری زبان سمنانی بر میانگین طول گفته فارسی کودکان ۶ ساله تحقیق حاضر اثر منفی نداشته است.

واژه‌های کلیدی: زبان سمنانی، دوزبانگی، رشد زبان، میانگین طول گفته، کودکان ۶ ساله

انتخاب شدند (۵۷۶ آزمودنی). ابتدا در هر آمادگی با مربی هر کلاس مشورت شد و کودکانی که در یادگیری فعالیت‌های آموزشی مشکل داشتند و یا کودکان دارای مشکلات ذهنی کنار گذاشته شدند و پرسش‌نامه تحقیق در اختیار والدین کودکانی قرار گرفت که مشکل آموزشی و یادگیری (بنا به اظهار مربی) نداشتند. پس از جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها، کودکانی که بنا به اظهارات والدین (مندرج در پرسش‌نامه)، مشکلات شنیداری داشتند حذف گردیدند و از میان کودکان باقی‌مانده، ۳۰ کودک که در منزل در معرض زبان سمنانی بودند یا با والدین خود به زبان سمنانی صحبت می‌کردند به طور تصادفی جدا شدند (۱۷ پسر و ۱۳ دختر). برای انتخاب ۳۰ کودک تک‌زبان فارسی از روش انتخابی (بر اساس شغل و تحصیلات والدین) استفاده شد.

جهت انجام آزمون اصلی تحقیق، آزمون‌گر پس از ایجاد ارتباط با کودک و برای آشنا نمودن وی با نحوه کار، قصه یک سری از تصاویر سریال (شامل ۴ تصویر) را برای کودک تعریف کرده و از کودک می‌خواست که قصه مربوط به ۲ سری دیگر از تصاویر سریال را تعریف کند. سپس کودک به ۲ سؤال مکمل جواب می‌داد و صدای او در حین توصیف تصاویر (گفتار توصیفی) و پاسخ به سؤالات (گفتار آزاد) ضبط می‌شد. در مرحله بعد پس از واج‌نگاری و تقطیع گفته‌ها، میانگین طول گفته (Mean length of utterance (MLU) بر حسب واژه و تک‌واژ محاسبه می‌گردید. از آزمون‌های t در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ برای تحلیل داده‌ها استفاده شد.

نتایج

میانگین MLU برحسب واژه در گفتار توصیفی دختران تک‌زبان ۴/۶۸ و در دختران دوزبان ۳/۸۲ است که تفاوت معنی‌دار نشان نمی‌دهد.

در گفتار توصیفی دختران تک‌زبان، میانگین MLU برحسب تک‌واژ، ۷/۳۰ و در دختران دوزبان ۶/۶۱ است که تفاوت معنی‌داری نشان نمی‌دهد.

سایر ملل تعاملی نزدیک‌تر از هر زمان یافته است، که بیوند ملل مختلف را با یک زبان ضروری می‌سازد. بنابراین دوزبانگی و چندزبانگی به عنوان پدیده‌ای جهانی توجه محققین علوم مختلف را از ابتدای قرن بیستم به خود جلب کرده است. در کشور ما نیز دوزبانگی پدیده‌ای فراگیر است به گونه‌ای که گستردگی جغرافیایی، منجر به رشد زبان‌های متفاوت گردیده است. بنابراین تحقیق و بررسی پیرامون معایب و مزایای ناشی از دوزبانگی ضروری به نظر می‌رسد.

تحقیقات در این زمینه نتایج متناقضی را به همراه داشته است. برخی از آن‌ها حاکی از مهارت‌های زبانی و شناختی محدودتر در کودکان دوزبان هستند [۱،۳،۵]. نتایج برخی دیگر از تحقیقات حاکی از تأثیر مثبت دوزبانگی بر مهارت‌های شناختی و زبانی است [۴،۶،۷]. با توجه به این‌که در سیستم آموزشی کشورمان کودکان دوزبان در بدو ورود به مدرسه مجبور هستند تا با زبان فارسی مسائل را حل کنند، به دلیل ناتوانی در درک مطالب به زبان فارسی یا بیان ذهنیات خود در قالب این زبان، همواره در معرض خطر افت تحصیلی، کاهش فرصت‌های تحصیلی و ترک تحصیل قرار دارند؛ بنابراین انجام تحقیقات گسترده در رابطه با توانش‌های زبانی کودکان دوزبان در رابطه با زبان فارسی ضروری می‌نماید. از دیگر سو، محققین بر این باورند که میزان تأثیر دوزبانگی به میزان شباهت زبان‌هایی که کودک در معرض آن‌ها است نیز بستگی دارد [۴]. با توجه به این‌که در زمینه تأثیر زبان سمنانی بر مهارت‌های زبانی کودکان پیش‌دبستانی، تحقیقی صورت نگرفته است محقق بر آن شد تا تأثیر این زبان را بر میانگین طول گفته (به عنوان یکی از شاخص‌های رشد زبان) گفتار فارسی کودکان دوزبان فارسی - سمنانی بسنجد تا مشخص شود آیا یادگیری زبان سمنانی بر میانگین طول گفته زبان فارسی (رسمی) اثر منفی دارد؟

مواد و روش‌ها

این مطالعه، تحلیلی و مقطعی می‌باشد. نمونه‌ها از ۱۴ آمادگی وابسته به آموزش و پرورش سمنان به طور تصادفی

یافته اصلی تحقیق حاضر حاکی از آن است که زبان سمنانی بر میانگین طول گفته فارسی کودکان ۶ ساله در این تحقیق تأثیر منفی ندارد. این یافته مطابق با نتایج پژوهش Oller و همکاران (۱۹۹۳) (کودکان دوزبانه اسپانیایی-انگلیسی) [۶]، Wapole (۱۹۹۸) (کودکان دوزبانه اسپانیایی-انگلیسی و کودکان دوزبانه زاپنی-دانمارکی) [۷]، Junker و همکاران (۲۰۰۲) (کودکان دوزبانه آلمانی-انگلیسی) [۴] می‌باشد که نشان دادند دوزبانگی بر واژگان درکی و بیانی، ساختار نحوی، ضمائر فاعلی و تنوع افعال اثر منفی ندارد. اما با نتایج تحقیقی که ویژگی‌های نحوی کودکان دوزبانه (ارمنی-فارسی) و تک‌زبان فارسی را مورد بررسی قرار داد [۱] مغایرت دارد. در توجیه این مطلب باید خاطر نشان ساخت که بر دوزبانگی دوران کودکی عوامل متعددی اثر می‌گذارند که عبارتند از:

- موقعیت‌های متفاوت یادگیری دو زبان
- سن یادگیری هر یک از دو زبان
- هم‌زمانی یا ناهم‌زمانی یادگیری دو زبان
- تفاوت‌های یادگیری زبان در منزل و مدرسه
- موقعیت و شرایط دو زبان [۲]

بنابراین همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد این‌که کودک در معرض چه زبان‌هایی قرار گیرد خود عاملی مؤثر می‌باشد. در تحقیقی که ویژگی‌های نحوی کودکان دوزبانه (ارمنی-فارسی) و تک‌زبان فارسی مورد بررسی قرار گرفته [۱]، کودکان در معرض زبان ارمنی و فارسی قرار داشتند اما در این تحقیق کودکانی که در معرض زبان سمنانی و فارسی بودند مورد قیاس قرار گرفتند. از دیگر سو با توجه به این‌که هر چه شباهت دو زبانی که کودک در معرض آن قرار دارد بیش‌تر باشد، میزان تأثیرات منفی در معرض دو زبان قرار داشتن بر هر یک از دو زبان کم‌تر می‌گردد [۴]؛ می‌توان استدلال نمود که شاید ساختار زبان سمنانی در قیاس با زبان ارمنی شباهت بیش‌تری با زبان فارسی دارد که این امر خود همت زبان‌شناسان را می‌طلبد تا با تحقیقات خود میزان شباهت زبان سمنانی را با زبان فارسی مورد بررسی قرار دهند. علت دیگر

میانگین MLU در گفتار آزاد دختران تک‌زبان برحسب واژه، ۳/۵۲ و در دختران دوزبانه ۳/۱۹ است که تفاوت دو گروه معنی‌دار نیست.

در گفتار آزاد دختران تک‌زبان، میانگین MLU برحسب تک‌واژه، ۵/۷۴ و در دختران دوزبانه ۵/۳۶ است که تفاوت معنی‌داری نشان نمی‌دهد.

میانگین MLU برحسب واژه، در گفتار توصیفی پسران تک‌زبان ۳/۶۹ و در پسران دوزبانه ۳/۷۶ است که تفاوت دو گروه معنی‌دار نیست.

میانگین MLU در گفتار توصیفی پسران تک‌زبان برحسب تک‌واژه، ۶/۳۸ و در پسران دوزبانه ۶/۲۵ است که تفاوت معنی‌دار نشان نمی‌دهد.

در گفتار آزاد پسران تک‌زبان، میانگین MLU برحسب واژه، ۳/۴۱ و در پسران دوزبانه ۳/۶۶ است که تفاوت دو گروه معنی‌دار نیست.

میانگین MLU در گفتار آزاد پسران تک‌زبان برحسب تک‌واژه ۵/۲۹ و در پسران دوزبانه ۵/۷۵ است که تفاوت معنی‌دار نشان نمی‌دهد. (جدول ۱ و ۲)

جدول ۱. میانگین MLU برحسب واژه و تک‌واژه در گفتار آزاد و

توصیفی نمونه‌های تک‌زبان مورد مطالعه

	گفتار توصیفی				گفتار آزاد			
	واژه		تک‌واژه		واژه		تک‌واژه	
	SD	میانگین	SD	میانگین	SD	میانگین	SD	میانگین
دختر	۴/۶۸	۰/۷۳	۷/۳۰	۱/۳۱	۳/۵۲	۰/۷۴	۵/۷۴	۱/۱۵
پسر	۳/۶۹	۰/۸۶	۶/۳۸	۱/۳۷	۳/۴۱	۰/۷۳	۵/۲۹	۱/۱۲

جدول ۲. میانگین MLU برحسب واژه و تک‌واژه در گفتار آزاد و

توصیفی نمونه‌های دوزبانه مورد مطالعه

	گفتار توصیفی				گفتار آزاد			
	واژه		تک‌واژه		واژه		تک‌واژه	
	SD	میانگین	SD	میانگین	SD	میانگین	SD	میانگین
دختر	۳/۸۲	۰/۷۴	۶/۶۱	۱/۹۳	۳/۱۹	۰/۷۹	۵/۳۶	۱/۰۷
پسر	۳/۷۶	۰/۱۰۶۲	۶/۲۵	۱/۴۰	۳/۶۶	۰/۹۰	۳/۷۶	۱/۵۳

بحث و نتیجه‌گیری

می‌توان توجیه نمود که در واقع دانش زبانی کودکان در هر یک از دو زبان به گونه‌ای مساوی برانگیخته می‌شود. در واقع کودکان مورد بررسی در محیطی قرار دارند که در آن به میزان یکسانی در معرض دو زبان یا مجبور به استفاده از دو زبان هستند.

توصیه می‌شود تحقیقات مشابهی در زمینه بررسی تأثیر زبان‌های مختلف بر مهارت‌های زبانی کودکان دوزبانه، در سایر جنبه‌های زبانی (معناشناسی و کاربرد شناسی)، در گروه‌های سنی مختلف و با انتخاب تعداد نمونه‌های بیش‌تر انجام شود.

کاربردهای بالینی نتایج تحقیق.

یافته‌های تحقیق حاضر کاربردهای بالینی متفاوتی دارد:

۱) چون میانگین MLU در دو گروه تک‌زبانه و دوزبانه یکسان برآورده شده است، بنابراین لزومی ندارد که دوزبانه‌های این سن (۶ ساله) را به عنوان گروهی استثنا در نظر گرفت که وسایل و استانداردهای ارزیابی‌شان متفاوت از کودکان تک‌زبانه همسالشان است.

۲) یافته‌های تحقیق حاضر می‌تواند در ارائه مشاوره به والدین کودکان دوزبانه مفید باشد. آسیب‌شناسان گفتار زبان، معلمین و والدین می‌توانند میانگین طول گفته کودکان دوزبانه (فارسی-سمنانی) را با احتیاط علمی، مبنای قیاس قرار دهند و در مورد سرعت رشد زبانی سایر کودکان دوزبانه ۶ ساله (فارسی-سمنانی) قضاوتی نسبی انجام دهند.

۳) میزان میانگین طول گفته در کودکان مورد بررسی می‌تواند به عنوان ابزاری سودمند در تشخیص کودکان دوزبانه‌ای که آسیب یا تأخیر زبانی دارند، مورد استفاده قرار گیرد.

این امر می‌تواند به شیوه دوزبانه شدن کودکان در این تحقیق مربوط باشد. معمولاً دوزبانگی به دو شیوه طبیعی یا آموزشی در جامعه رواج پیدا می‌کند؛ در دوزبانگی طبیعی، فرد از آغاز تولد یا در طول رشد خود در یک خانواده یا جامعه دوزبانه زندگی می‌کند [۲]، بنابراین کودکان مورد بررسی در این تحقیق دوزبانه طبیعی هستند و همان‌گونه که انتظار می‌رفت در هر دو زبان توانایی درک و کاربرد ارتباطی به‌دست آورده‌اند. در واقع هر دو زبان برای فرد در حکم زبان مادری تلقی می‌شود. بنابراین می‌توان به افراد سمنانی زبان این نوید را داد که هرگاه از ابتدای تولد، کودکان را در معرض هر دو زبان به طور یکسان قرار دهند نه تنها در حفظ زبان و فرهنگ بومی خود کوشیده‌اند، بلکه می‌توانند از عدم تأثیرات منفی دوزبانگی نیز مطمئن باشند. البته در این نوع دوزبانگی، در نخستین مراحل یادگیری، تداخل در سطوح مختلف زبان بخشی از روند یادگیری است، بنابراین می‌توان استدلال نمود هر چه کودک در زمینه‌های شناختی پیشرفت می‌کند تسلط او به توانایی‌های رو ساختی زبان (آوایی، واژگانی، دستوری و سبکی) بیش‌تر می‌شود و با وارد شدن به مرحله کسب توانایی‌های ژرف ساختی زبان (شم زبانی و تفکر دو زبان) امکان تفکیک‌پذیری دو زبان برای کودک فراهم می‌شود و در چنین شرایطی است که دوزبانگی دوران کودکی می‌تواند به دوزبانگی برابر تبدیل شود [۲].

نتایج تحقیق حاضر که تأثیر منفی یادگیری هم‌زمان دو زبان را نفی می‌کند مغایر با فرضیه نقص دوزبانگی (Bilingualism deficit hypothesis) است [۵]. مطابق این فرضیه یادگیری هم‌زمان دو زبان، مستلزم پردازش اطلاعات در سطحی بالاتر می‌باشد، در نتیجه سرعت فرایند یادگیری زبان کاهش می‌یابد. با توجه به این‌که کودکان ۶ ساله، مورد بررسی قرار گرفته‌اند، MLU به عنوان یکی از شاخص‌های سنجش سرعت رشد زبان در دوزبانه‌ها و تک‌زبانه‌ها حاکی از آن است که در این سن سرعت رشد دو زبان یکی شده است؛ یعنی هیچ‌یک از زبان‌ها (فارسی یا سمنانی) بر دیگری غلبه و برتری رشدی ندارد. از طرف دیگر

تشکر و قدردانی

از همکاری و راهنمایی‌های آقای دکتر قربانی که در زمینه روش‌های تحقیق و پژوهش ما را یاری نمودند و همکاری

آقای مهدی شاهسواری و خانم منظر مجلسی جهت جمع‌آوری اطلاعات سپاس‌گزاری می‌شود.

- [۲] نیلی‌پور رضا. زبان‌شناسی و آسیب‌شناسی زبان. چاپ اول، تهران: انتشارات هرمس، ۱۳۸۰.
- [3] Kaufman D. Children's assimilatory patterns and L1 attrition. *BUCLD*, 1998; 22:409-20.
- [4] Junker DA, Stockman IJ. Expressive vocabulary of German – English bilingual toddlers. *Am J Speech Lang Pathol*, 2002; 11:381-94.
- [5] Martinez EA. Morpho-syntactic erosion between two generational groups of Spanish speakers in the United States. 3rd ed. New York: Peter Lang, 1993. p. 299-308.
- [6] Pearson B, Fernandez S, Oller D. Lexical development in bilingual infants and toddlers, comparison to monolingual norms. *Lang Learn*, 1993; 43(1):93-120.
- [7] Wapole C. The bilingual child: one system or two? *J Child Lang*, 1998; 5:311-26.

منابع

- [۱] خاچاطوریان آرمینه. بررسی و مقایسه ویژگی‌های نحوی گفتار دانش‌آموزان دوزبانه و تک‌زبانه مقطع دوم دبستان منطقه ۸ آموزش و پرورش استان تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۶.

Archive of SID